

Oppeltová, Jana

**Zednický mistr Carl Antoni Reina a jeho podíl na barokní architektuře
Čech a Moravy**

*Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. F, Řada
uměnovědná. 1993-1995, vol. 42-44, iss. F37-39, pp. [125]-147*

ISBN 80-210-1407-5

ISSN 0231-5025

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110760>

Access Date: 23. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
provides access to digitized documents strictly for personal use, unless
otherwise specified.

JANA OPPELTOVÁ

ZEDNICKÝ MISTR CARL ANTONI REINA A JEHO PODÍL NA BAROKNÍ ARCHITEKTUŘE ČECH A MORAVY

Dějiny umění se od svých počátků zabývaly zejména velkým uměním, takovým, jehož kvalita byla na první pohled zřejmá a u jehož zrodu stál opravdový umělec. Právě jeho genialita vytryskla v čisté, dokonalé nebo nově utvářené formě či dokázala vdechnout realizovanému uměleckému dílu nový obsah. Na druhé straně jsou to však četní žáci, napodobitelé a pokračovatelé, kteří spíše než velcí umělci utvářejí podobu soudobé umělecké produkce a dobového vkusu.

Tuto již dříve vyslovenou myšlenku mohou dokumentovat i dějiny barokní architektury v českých zemích, kde vedle slavných staveb významných architektů se objevují i budovy svázané v pramenech jen s méně známými jmény dekorátérů, divadelních inženýrů a zednických mistrů. Postupující bádání na tomto poli tak patrně povede podrobnějšímu studiu geneze každého díla a jeho uměleckého ztvárnění i k většímu odstínění dosud příliš nespecifikovaných podílů objednavatele, formulujícího první zadání, a případných korespondenčních architektů, ale také provádějících zednických mistrů, kteří se ovšem nemuseli omezit jen na přesnou realizaci dodaných plánů, ale také (pochopitelně v různé míře) i na jejich korektury či dokonce na samostatnou projekci staveb podle osvědčených a obecně známých vzorů.

Jedním z těchto zednických mistrů, u kterých je možné z pramenů doložit nejen vedení významějších staveb (a to jak v Čechách, tak na Moravě), ale také pokusy o jejich architektonické řešení, byl v prvních desetiletích 18. století muž, podepisující se Carl Antoni Reina¹.

¹ Je mi známo celkem pět Reinových vlastnoručních podpisů. První z nich se nachází na smlouvě na úpravu rokytnického zámku (místo uložení viz pozn. 37), další na plánu šternberského kláštera (viz pozn. 40) a konečně poslední tři na plánech pro kostel v Sezemicích (viz pozn. 57). První z nich, zvětšený, je publikován v příloze, společně s schematem Reinaova pečatního typáře, otištěného tamtéž.

Přestože se jeho jméno v literatuře, zejména místopisné, objevuje již od minulého století², jeho nositel zůstává blíže neznámý a je dokonce považován za dvě různé osoby³, přičemž grafická podoba jeho jména v jednotlivých pracích značně kolísá: Reina⁴, Reyna⁵, Rejna⁶, Rein⁷ nebo dokonce Rhein⁸. Tento zmatek může být způsoben určitým odtržením jeho českého a moravského působení stejně tak dobře, jako na počátku 18. století obvyklým kolísáním psané podoby příjmení v pramenech. Jeho jméno se totiž objevuje v osmi různých tvarech — Reina⁹, Reyna¹⁰, Rheina¹¹, Rein¹², Rhein¹³, Raina¹⁴, Rayna¹⁵, Regina¹⁶ a nelze

² Asi nejstarší zmínkou o Reinově stavitelské činnosti bude zpráva Wolného Kirchliche Topographie von Mähren (Olmützer Erzdiöcese I, s. 328) z roku 1855.

³ Tomanově Novém slovníku československých výtvarných umělců: II. díl, s. 350: *REINA KAREL ANT. stavitel v Praze (1. pol. 18. stol.). R. 1724 je od něho podepsaný návrh na úpravu gotického kostela v Sezemicích u Pardubic se 2 kaplemi. (ČSPS XI, 1903, 160 PA XXXIII 51–53)*

II. díl, s. 354: *REJNA KAREL stavitel v Rokynici v Čechách. Stavěl 1733 (!) se stavitelem Wolfg. Reichem prelaturu v Klášterním Hradisku u Olomouce. (Wolný KTM)*

⁴ Toman, P.: Nový slovník československých výtvarných umělců, Praha 1947–1950, II. díl, s. 350.

⁵ Wolny, G.: Kirchliche Topographie von Mähren, Brünn 1855, Olmützer Erzdiöcese, s. 328, Chvostek, L.: Klášter Hradisko v době barokní, Olomouc 1951, Togner, M.: Kameníci, zedníci a stavitelé v Olomouci, Umění 1977, s. 256n., Mlčák, L.: Hradisko u Olomouce, Ostrava 1978, s. 4, Kroupa, J.: Moravská léta Antonia Beduzziho (1675–1735), in: Studia Comeniana et historica 20, 1990, č. 40, s. 86, Kašpárková, S. – Peřinová, I. – Richterová, H.: Olomouc – Klášterní Hradisko. Farní kostel sv. Štěpána. Podpovrchový průzkum fasád. Olomouc 1993.

⁶ Toman, P.: Nový slovník československých výtvarných umělců, Praha 1947–1950, II. díl, s. 354, Kroupa, J.: Antonio Maria Nicolao Beduzzi a šternberský klášter, in: Historická Olomouc a její současné problémy V, 1985, s. 233, Dějiny českého výtvarného umění II–2, Praha 1989, s. 459, 469.

⁷ Umělecké památky Čech, Praha 1982, 4. díl, s. 278, heslo Vrchní Orlice.

⁸ Kofán, I.: Barok pod Orlickými horami, in: Orlické hory a Podorlicko 3, s. 105n., Umělecké památky Čech, Praha 1978, 2. díl, s. 467, heslo Neratov.

⁹ V této variantě se příjmení objevuje na všech vlastnoručních podpisech mně známých (viz pozn. 1). Kromě nich se stejnou grafickou podobou setkáme (ovšem vyjimečně) i v rokytnické matrice (Státní oblastní archiv (=SOA) Zámorsk, č. 14, s. 376-n.) a ve zprávě o přijetí nového stavitele v knize Prothocolum rerum notabiliorum (Moravský zemský archiv (=MZA) Brno, fond E 55 Premonstráti Hradisko, kniha II 44 f. 59).

¹⁰ Smlouva na přestavbu rokytnického zámku (Státní oblastní archiv (=SOA) Plzeň, pobočka Klatovy, RA Nostitzů, kart. 109, inv. č. 365), smlouva na stavbu prelatury premonstrátské kanonie Hradisko u Olomouce (MZA Brno, G 1 Bočkova sbírka, sign. 12 280/3).

¹¹ Rokytnická matrika (SOA Zámorsk, č. 14, s. 391-n.).

¹² Rokytnická matrika (SOA Zámorsk, č. 14, s. 221, 226-n., 65-z.).

¹³ Rokytnická matrika (SOA Zámorsk, č. 14, s. 307, 335-n.).

¹⁴ Ve výkazu nákladů na stavbu prelatury kláštera Hradisko u Olomouce v knize Prothocolum rerum notabiliorum (MZA Brno, fond E 55 Premonstráti Hradisko, kniha II 44, ff. 61, 62) stejně i v matrice řím.-kat. fary u sv. Petra a Pavla v Olomouci (MZA Olomouc, inv. č. 5569, s. 520).

¹⁵ Smlouva na dostavbu prelatury premonstrátské kanonie Hradisko u Olomouce s olomouckým stavitelem Wolfgangem Reichem (MZA Brno, G 1 Bočkova sbírka, sign. 12 280/4).

¹⁶ Deník provisorů premonstrátské kanonie Hradisko u Olomouce ke dni 16. květnu 1726

samozřejmě vyloučit existenci dalších. Ostatně podobně mění svou podobu v závislosti na jazykovém prostředí i jeho dvě křestní jména¹⁷.

O místě i datu jeho narození se dochovalo je málo zpráv. Pocházel snad ze severní Itálie, jak o tom svědčí některé prameny¹⁸, a jeho příjmení, ostatně vzácné, by pak naznačovalo toto oblast poněkud blíže — okolí města Como v Lombardii¹⁹, odkud již od 7. století vycházelo mnoho umělců různých oborů.

(MZA Brno, fond E 55 Premonstráti Hradisko, kniha II 46, f. 159). I u syna Carla Antonia Frantze Antona, stavitele usedlého v Olomouci se v pramenech setkáváme se stejnými rozdíly v grafické podobě příjmení.

17 V německy psaných pramenech je to nejčastěji Karl (Carl) Anton, v české literatuře pak Karel Antonín, někdy je zde snaha v souvislosti s italským původem jméno italizovat (např. Togner o. c.) — Carlo (Antonio), i když tato podoba v pramenech doložena není. Tvar, který užívám, vychází z jeho známých podpisů.

18 Reinův italský původ shodně uvádějí dva rukopisy pocházející z premonstrátské kanonie na Klášterním Hradisku — denk provisoru (MZA Brno, fond E 55 Premonstráti Hradisko, kniha II 46, f. 159, kde dne 16. 5. 1726 stavbu prelatury zahájil „... *magister Carolus Regina, Italus natus, in Boemia autem habitans.* . . .“) i kniha Prothocolum rerum notabiliorum (MZA Brno, fond E 55 Premonstráti Hradisko, kniha II 44, f. 59, kde se ke stejnému datu vzpomíná „... *Mauermeister.* . . , *welcher ist aufgenommen worden Nahmens Carolus Reina, einer wälischen Nation und sonsten auß den Glatzischen Fürstenthumb oder Districkt seienden.* . . .“). Ovšem z pramenů jiné proveniencie než hradiské tento Reinův původ výslovně doložen není. (Vyjímku snad mohou tvořit jen práce Eduarda Alligera — viz pozn. 50, kde je na několika místech autorství neratovského kostela připisováno nejmenovanému italskému architektovi.) Citovaných hradiských rukopisů si poprvé povšiml Leopold Chvostek (o. c., s. 198, pozn. č. 89) a po něm i Milan Togner (o. c.).

19 Jde o příjmení značně vzácné, při pátráních bylo ve slovnících nalezeno pouze šest jeho nositelů:

1. Tommaso R., jesuita, zástupce představeného pro Itálii, který se měl narodit r. 1570 v Miláně, není však vyloučené, ba je spíše pravděpodobné, že se narodil na sever od Milána a v tomto městě pouze působil (Enciclopedia universal illustrada Europeo-Americana, Barcelona 1923, díl 50, s. 376).
2. Sistro R., minorita a hudebník v Miláně, narozen poč. 17. stol. v Saronnu (Mendel, H. — Reissmann, A. : *Musikalisches Conversations – Lexikon*, Berlin 1877, díl 8, s. 285 Enciclopedia universal illustrada Europeo-Americana, Barcelona 1923, díl 50, s. 376, srov. Grove's dictionary of Music and Musicians, London 1954, díl 7, s. 112–113).
3. Giuseppe R., řečený Reinino, malíř historických výjevů a divadelních dekorací, narozený r. 1759 v Savose (Thieme – Becker: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler*, Leipzig 1934, díl 28, s. 116, Spreafico, P. : *La Basilica di S. Eustorgio. Tempio e museo*, Milano 1976, s. 115).
4. Francesco R., lombardský politik, narozený r. 1772 v Malgrate (Enciclopedia universal illustrada Europeo-Americana, Barcelona 1923, díl 50, s. 376).
5. Calcedonio R., krajinář a básník, narozený 1843 v Catanii na Sicílii (Thieme – Becker: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler*, Leipzig 1934, díl 28, s. 116).
6. Vincenzo R., zeměměřič, narozen r. 1862 v Comu (Enciclopedia Italiana di scienze, lettere ed arti, Roma 1936, díl 29, s. 9).

Jak je možné z tohoto přehledu vidět, s výjimkou č. 5 se všichni narodili (č. 1 pravděpodobně) v okruhu asi 20–25 km od lombardského města Coma. Vzhledem k této skutečnosti lze předpokládat, že i Carl Antoni Reina pocházel z této oblasti. Za zpracování této hypotézy děkuji Mgr. Josefu Peterkovi.

Známý pojem „comští mistři“²⁰, z nichž někteří působili i u nás²¹, by tak mohl být rozšířen o další jméno.

Po předpokládaném vyučení ve své vlasti se mladý Reina vydává, stejně jako mnoho jeho současníků, za Alpy, aby si zde našel novou samostatnou existenci. Kudy vedla jeho cesta a jaké zkušenosti po cestě načerpal se asi nepodaří zjistit stejně tak jako důvod, který jej přivádí na přelomu století do Rokytnice, střediska malého a nepříliš bohatého panství na samé hranici Českého království. Lze se jen domnívat, že touto pohnutkou mohlo být seznámení s tehdejším majitelem panství Kryštofem Václavem hrabětem Nostitz — Rhieneck, císařským královským tajným radou a komorním hejtmanem v některých slezských knížectvích. Jeden z nejvýznamějších členů rodu, kterým tento muž bezpochyby byl, mohl pro Carla Antonia znamenat jistou existenci a také určitý společenský vzestup.

Svoje postavení si Carl Antoni Reina upevňuje i sňatkem s Barborou Michalitschke, dcerou George a Heleny Michalitschke z Dolní Rokytnice, narozenou 11. února 1674²². Přesné datum svatby ovšem nelze zjistit, neboť pro období říjen 1701 – září 1703, kdy k ní s nejvyšší pravděpodobností došlo, chybí v rokytnické matrice oddaných všechny zápisy. O vzrůstající vážnosti zednického mistra svědčí i zápisy o křtech jeho sedmi dětí: Hanse Karla (25. prosince 1703²³), Frantze Antona (17. března 1706²⁴), Leopolda Ignatia (5. května 1709²⁵), Christoha Kaspera (8. září 1711²⁶, zemřel 18. října 1711²⁷), Antona Bartholomea (9. října 1712²⁸), Antona Josefa (20. března 1714²⁹), Anny Lucretie (10. března 1716³⁰), neboť v roli kmotřů zde vystupují zámožní a významní rokytničtí měšťané: správce rokytnické papírny Johann Frantz Michalitschke, hostinský Johann Lengsfeld, správce školy Josef Wagner, rychtář Georg Teuber a dokonce i majitel panství Kryštof Václav hrabě Nostitz – Rhieneck a jeho druhá žena Alžběta, rozená ze Schönau.

Zápisy rokytnické matriky však přinášejí i další svědectví o jisté proměně postavení Carla Antonia Reiny. Zprvu je titulován pouze jako „Mauer“, tedy zedník. Teprve od roku 1709 se pravidelně objevuje označení stavitel –

20 Enciclopedia Italiana, Roma 1931, díl 10, s. 909 heslo Comacini maestri.

21 Plichta, A. : Historické základy jaroměřického baroka, in: O životě a umění, Jaroměřice n. Rok. – Brno 1974, s. 291.

22 Rokytnická matrika (SOA Zámrsk, č. 14, s. 10-n.). Rodiče Barbory Georg (1641–1715) a Helena (1649–1714) Michalitschke, rozená Mannel (sňatek 1670) patřili k velmi rozvětvenému rodu a jejich příbuzným byl i tehdejší rokytnický „papiermeister“ Johann Michalitschke.

23 Rokytnická matrika (SOA Zámrsk, č. 14, s. 221-n.).

24 Rokytnická matrika (SOA Zámrsk, č. 14, s. 266-n.).

25 Rokytnická matrika (SOA Zámrsk, č. 14, s. 307-n.).

26 Rokytnická matrika (SOA Zámrsk, č. 14, s. 335-n.).

27 Rokytnická matrika (SOA Zámrsk, č. 14, s. 65-z.).

28 Rokytnická matrika (SOA Zámrsk, č. 14, s. 350-n.).

29 Rokytnická matrika (SOA Zámrsk, č. 14, s. 376-n.).

30 Rokytnická matrika (SOA Zámrsk, č. 14, s. 391-n.).

„Baumeister“. Není to patrně náhodné, neboť v této době Reina začal stavět patrně své první velké dílo na rokytnickém panství — kostel sv. Jana Nepomuckého ve Vrchní Orlici³¹ (základní kámen byl položen 6. května 1708). Jediné podrobnější zprávy o této stavbě a jejím autorství lze čerpat z práce Eduarda Alligera: *Heimatkunde der Bezirkshauptmannschaft Senftenberg*³², který zde vzpomíná také pamětní listinu nalezenou při opravě střechy kostela v r. 1805, dnes bohužel neznámou. Podle ní byl kostel vysvěcen 23. října 1712 a náklady si vyžádaly pouze 1000 zlatých. Možná právě nedostatek finančních prostředků, který ale bude Reinu pronásledovat i u dalších realizací, jej mohl přimět k použití méně kvalitního materiálu a provedení dalších úsporných opatření, což prý pravděpodobně zavinilo špatný stav budovy a vyžádalo si generální rekonstrukci již v roce 1770, kdy kromě zesílení zdi byla přistavena také na západní straně věž a na jižní sakristie. Tuto pozdní dedukci E. Alligera je ovšem nutno přijímat s rezervou.

Kromě téměř nesporného vedení stavby lze Carlu Reinovi přiřknout i autorství architektury³³, která však žádným způsobem nevybočuje z v kraji tradičních archaických schémat — půlkruhovitě uzavřený presbytář je sklenut valenou klenbou se styčnými lunetami a konchou, obdélná loď je plochostropá s fabionem, celek pak neprokazuje žádné vyšší ambice a nepřináší ani jeden pozoruhodný architektonický detail³⁴.

Podle téhož kronikáře byl Carl Antoni Reina i majitelem domu v Prostřední Rokytnici, snad č. p. 11³⁵, ovšem i zde chybí potvrzení této skutečnosti i z jiného pramene³⁶. Své stavby, alespoň z počátku, realizoval v baroku obvyklým

- ³¹ Zajímavé je zasvěcení tohoto kostela v době, kdy se teprve o blahoslavení tohoto světce jednalo, neboť by tak došlo k porušení zásad tridentského koncilu, rozvedených v papežských nařízeních, kterými se zakazovalo prokazovat takovouto úctu osobám církví nekanonizovaným. Jisté vysvětlení by pak poskytoval údaj z vlastivědy Orlických hor, vydávané po druhé světové válce odsunutými německými vlastivědnými pracovníky (Heimat Adlergebirge, 4. Folge Erlitztal, Regensburg 1962, s. 96). Podle tohoto zdroje byla v roce 1712 vystavěna ve Vrchní Orlici hřbitovní kaple, která se teprve později, po zasvěcení sv. Janu Nepomuckému, stala filiálním kostelem barošovické farnosti.
- ³² Uložena v Státním okresním archivu (=SOKA) v Rychnově nad Kněžnou, fond Archivy obcí, inv. č. 77-1/1, kniha č. 1626, kart. 202, s. 147, 288–289.
- ³³ Tento názor lze vyčíst mimo jiné už z článku: Kofán, I. : Barok pod Orlickými horami, in: Orlické hory a Podorlicko 3, s. 125, pozn. 12.
- ³⁴ Za spolupráci při studiu této stavby a při vyhotovování jejího půdorysu děkuji rodině Novákových z Rokytnice v O. h.
- ³⁵ Alliger, E. : *Heimatkunde der Bezirkshauptmannschaft Senftenberg*, s. 319 a týž: *Hauptbuch der Chronik von Bärnwald I.*, s. 143 („... *gegenwärtige alt Wirtshaus in Mitteldorf*. . .“) — obě uložené v SOKA Rychnov nad Kněžnou, ve fondu Archivy obcí, inv. č. 77-1/1 a 77-1/3, knihy č. 1626 a 1628, kart. 202 a 203, dále týž (?): *Kirchengeschichte von Bärnwald*, s. 2, majetek Řím.-kat. farního úřadu Rokytnice v O. h.
- ³⁶ Potvrzení nebo vyvrácení této skutečnosti by mohly přinést soupisy obyvatel na panství Rokytnice v O. h., téměř souvisle zachované z let 1695–1730 (předpokládaný rok Reinovy smrti) uložené v SOA Zámorsk (fond Velkostatek Rokytnice v O. h., knihy č. 426–442, inv. č. 426–442).

způsobem — ve vlastní režii, smlouvou „per Pausch“, tj. na paušál. Znamená to, že musel mít svůj vlastní podnik, takže vedle plánů dodával také pracovní síly, stavební materiál a nářadí, případně též uzavíral smlouvy i s dalšími řemeslníky. Podle rozpočtu byla pak smluvně stanovena pevná cena, která mu byla v průběhu stavby vyplácena.

Tento postup realizace dokládá i smlouva na opravu rokytnického zámku, uzavřená 8. června 1718³⁷. Předpokládá komplexní přestavbu jednoho křídla zámku od točitého schodiště po pokoj nazývaný „Laggayzimmer“ u horní brány („Hinter Thor“) včetně výstavby stájí pro 18 koní. Tuto část objektu můžeme s jistou rezervou ztotožnit s západním traktem, obsahujícím velký (tzv. Annenský) sál na eliptickém půdoryse a nesoucím výrazné rysy úprav z první poloviny 18. století³⁸. Smlouva určuje i další opravy — zpevnění zdí zámecké kaple, vytvoření jakéhosi vodovodu a konečně výstavbu blíže neurčených dvou zdí u přední brány („Vorwergsthor“), stejně jako opravu teras zámecké zahrady a to vše během tří let za paušál 480 zlatých.

Ve stejné době, kdy probíhala přestavba rokytnického zámku, se Carl Antoni Reina objevuje na Moravě jako stavitel šternberských augustiniánů kanovníků. Jak se dostal rokytnický zednický mistr k takové vzdálené a poměrně velké zakázce, jako byla přestavba a zejména dostavba celého komplexu kanonie — totiž rozšíření konventu a výstavba nové prelatury, není zcela jasné, obdobně jako jeho podíl na realizované stavbě. Při mlčení archivních pramenů³⁹ je jediným,

³⁷ SOA Plzeň, pobočka Klatovy, fond Rodinný archiv Nostitzů, kart. 109, inv. č. 365.

³⁸ Kromě nepříliš výrazného portálu vedoucího z nádvoří se v západním křídle nachází zmiňovaný Annenský sál (dříve snad sál předků – Ahnensal), velká místnost na eliptickém půdoryse, výrazně vystupující z hmoty stavby. Kromě ryze stavebních záležitostí — podlahy nesené trámy, ukotvenými do zdi pouze na jedné straně, a dřevěnou klenbou neobvyklého průřezu — je tento sál pozoruhodný zejména bohatou štukovou výzdobou (nad čtyřmi dveřmi se nacházejí rozměrná emblemata s italskými, nad dvěma krby pak s latinskými lemmaty), která provází fresky poněkud rustikálního charakteru (největší výjev představuje Bacchův průvod, dvanáct menších pak blíže neurčená emblemata). Umělecké památky Čech (Praha 1980, 3. díl, s. 234, heslo Rokytnice v Orlických horách) datují tuto výzdobu už do konce 17. století. Přestože z jinak velmi podrobné smlouvy není jasné, zdali se už v této době sál existoval nebo měl být teprve postaven a vyzdoben, klonila bych se spíše k druhé variantě. Zmiňovaná smlouva totiž výslovně uvádí „... *erstgedachter Baumaister das zum einfallen geneigte Theil des Schloßes von der Schneckentiegen bies aus Laggayzimmer bey dem Hinterthor in drey Jahren von neuen aufzubauen* . . .“ a tak se domnívám, že výstavba sálu proběhla v letech 1718–1721 a návazně na to i jeho štukatérská a freskařská výzdoba. Za poskytnutí plánů zámku otištěných v příloze vděčím správci objektu p. Zbyňku Novákovi.

³⁹ Většina aktového materiálu archivního fondu šternberských augustiniánů (MZA Brno, fond E 5 Augustiniáni kanovníci Šternberk), která se týká stavební činnosti v kanonii, je svázána s problematikou městských hradeb, do kterých zasáhla až výstavba nového konventu po r. 1625 (viz např. : sign. D 32, inv. č. 812, a sign. Q 9 – Q 13, inv. č. 957–661). Přísloušечnou výjimku tvoří pouze zpráva o odporu žerotinských poddaných proti dovážení stavebního materiálu na opravu šternberské kanonie a jejího pivovaru z roku 1716 (sign. N 4, inv. č. 927), která by se patrně mohla týkat právě výstavby prelatury. Starší stavební etapu v budování celého komplexu staveb nezachycují ani jinak velmi vděčné deníky kanonie (nazývané M. Švábenským anály), jejichž vedení bylo započato až v září 1725. Pouze v prvním z nich

o to však vzácnějším, dokladem plán, objevený prof. H. Lorenzem v liechtensteinském archivu ve Vídni⁴⁰. Tento plán, doplněný i popisem místností⁴¹, zachycuje starou budovu konventu s rajským dvorem i situaci městských hradeb a barvou odlišené projektované části — budovu prelatury ve tvaru písmene L, svírající s starou částí ostrý úhel⁴², a nový konvent plánovaný jako uzavřený

(kniha č. 10, inv. č. 691) na samém počátku diaristovy činnosti, lze nalézt úvod a určitou retrospektivu dosavadních dějin kanonie pomocí seznamu představených a důležitých událostí, které se staly za jejich správy (*Series reverendissimorum ac amplissimorum dominorum dominorum praelatorum. . .*). U dvacátého třetího probošta P. Patrika Vavřince Lehmanna je jmenována jeho zásluha na obnově kanonie („ . . . *canoniam funditus restaurare caepit . . .*“), zvláště pak výstavbě nové prelatury („ . . . *aedificata sumptose a fundamentis praepositura. . .*“). Bližší údaje jinak velmi složitému stavebnímu vývoji šternberské kanonie by měla obsahovat nepublikovaná diplomová práce L. Svátkové (Kláster augustiniánů ve Šternberku, Brno 1968), dnes však velmi obtížně dostupná.

40 Jsem velmi zavázána nejen prof. Helmutu Lorenzovi za šťastný nález, ale i doc. Jiřímu Kroupovi za nezištné upozornění na existenci plánu i svolení k jeho publikaci, stejně tak i za konzultace tématu.

41 Plán na rozšíření budov šternberské kanonie je doplněn i listem obsahujícím vysvětlivky k číslům na plánu (uvádím jej v plném znění, pouze s malými úpravami, které se dotkly psaní velkých a malých písmen, různých variant písmene „s“ a interpunkce): *Explication dieses Grundrisses der neuen Praelatur undt Convent in Sternberg. Nemblich: Numero:*

1. Vorsal.

2. Die Haubstiegen, welche nicht allein in die Praelatur sonde auch in das Convent gerichtet ist und gehet von Keller bies unter das Dach.

3. Das Tafelzimmer.

4. Zwei Zimmer vor [=für] tit. Ihre Hochwürden undt Gnaden. 5. Darzu eine Kammer.

6. Archif.

7. Vier Gastzimmer.

8. Vorsal undt Stiegen.

9. Sommertafelzimmer oder Sala.

10. Die Galaria.

11. Hatz Cammer undt Kuchel.

12. Lagaci Zimmer.

13. Ein Gang aus der Praelatur in das Convent.

14. Die Galari oder Gang in den neuen Convent [sic!].

15. Zwei Zimmer vor die Provisorey.

16. Zwei Zimmer vor die Dächendtey.

17. Neun Zimmer vor die Herren Geistlichen.

18. Das Refectorium, welches umb 2 Kloster vergrößert wirdt.

19. Der Kreytzgang.

20. Ein Gang undt Stiegen in alten Convent.

22. Repositorium oder Bibliothek.

23. Die Kirch.

24. — porušené, nečitelné —

25. Pl. tit. Ihre Hochfürstlichen durchlauchtigen sogenannten Tühergarten.

26. Stefilichen Gardten.

27. Kirchhof.

28. Die Stadtmauer

29. Das Gartenthierlein.

Notata: Das Rothe bedeutet das neue Gebau, das Schwartzte das alte.

42 Tuto dosti nezvyklou konfiguraci prelatury a obou částí konventu způsobilo pravděpodobně

čtyřkřídlý komplex, připojený k jižní stěně již stojící stavby. V pravém dolním rohu plánu se nachází Reinovův vlastnoruční podpis.

Podle tohoto nedatovaného projektu byla provedena pouze budova prelatury, jejíž stavba začala patrně před rokem 1718⁴³ za probošta P. Patrika Vavřince Lehmana. Toto vročení lze nalézt na komplikovaném chronogramu portálu v severozápadním křídle prelatury, který byl patrně zamýšlen jako zdůraznění vstupu do celého areálu kanonie a připomenutí její slavné minulosti i současnosti⁴⁴. Jedná se o portál spíše tradičních tvarů s diamantovým řezem ve cviklech, zatímco další dva portály v severovýchodním křídle prelatury jsou neobvyklejší — zejména plastickým orámováním vchodu, které se nad patou oblouku, zdůrazněnou bohatě profilovanou římsou, jakoby rozdvouje — jednak v archivoltu, přepásanou na vrcholu klenákem, ale také v netypické uši. Právě na nich spočívají dvě voluty supraporty s kartuší s reliéfem sv. Augustina u portálu na nádvoří prelatury, který byl patrně hlavním vchodem do vzájemně propojených budov kanonie⁴⁵. Druhý zmiňovaný portál se nachází v druhé, severní stěně prelatury, v místech ostrého úhlu napojení popisované budovy na starý konvent a přestože patrně není dochován v původní podobě, letopočet 1723, který nese, je možno s velkou pravděpodobností vztahovat k dokončení celé stavby⁴⁶.

celkové utváření terénu, ale nelze vyloučit i možné zakomponování nějaké starší stavby.

43 Pravděpodobně tomu bylo mezi lety 1716 (zpráva o dovozu stavebního materiálu — viz pozn. 39) a 1718 (vročení portálu), což je doba, která se přibližně shoduje s volbou P. Patrika Vavřince Lehmana (zvolen 26. února 1715, zemřel 20. září 1725).

44 Tento několikanásobný chronogram, připomínající jak založení kanonie Albertem ze Šternberka, tak její rozvoj za současného probošta P. Patrika Lehmana zní:

Třítádkový nápis ve vlysu:

*PIETATE ALBERTI DE STERNBERG ARCH PRAESVLIS PARTHENOPOLE TANITVNC
FVNDANTIS (1320)*

ET

INDVSTRIA PATRITII LEHMANN PRAELATI NVNC ERIGENTIS (1718)

STAT

*CANONIA HAEC CANONICORVM SANCTI AVRELIJ CONGREGATIONIS
LATERANENSIS. (1718)*

Nápisy v kartuších na římsě po stranách erbu:

GRATIA DVCE

VIRTUTE COMITE (1718)

45 Hned za tímto vstupem se nachází hlavní schodiště a to jak do prelatury, tak i konventních budov.

46 Kromě již zmiňovaného velmi nepříznivého postavení zaujmou na tomto portále na první pohled druhotně umístěné vázy i kartuše s reliéfem Panny Marie na římsě. Podobné podezření vnuká i erb probošta P. Patrika Lehmana, zatímco vlastní tvar supraporty se spíše hlásí do pozdější doby. Celkově působí tento portál jako pozdní kompozice ze starších kamenických prvků, možná až z doby zrušení kanonie, kdy v budově prelatury byla zřízena fara a ukázalo se nezbytné zajistit přímé spojení s kostelem (do té doby obstarávané částí křížové chodby starého konventu). Podobně nejasný zůstává i další portál, nacházející se v nádvoří, tentokrát ovšem v severozápadním křídle nového konventu. Přestože stavba této části celého komplexu pokračovala už prokazatelně bez Reinovy účasti za převora P. Patrika Jana Meixnera, objevuje se zde portál, který velmi blízký popisovanému portálu s kartuší zobrazující sv. Augustina.

Kromě právě popsaných výrazných kamenických článků zůstává ovšem celá budova velmi prostá a účelná, s jednoduchou fasádou členěnou jen lizénami. Protože byla realizována přesně podle plánu, lze při mlčení dalších pramenů přiznat Carlu Reinovi autorství a snad i vedení stavby celé prelatury a možná i západního traktu nového konventu, přiléhajícího bezprostředně ke stavěnému hlavnímu schodišti. Zbývající křídla nového konventu byla postavena až po smrti P. Patrika Vavřince Lehmana v roce 1725 a to podle jiných plánů, vypracovaných podle přání nového převora P. Patrika Jana Meixnera snad významným dekorátérem Antoniem Beduzzim⁴⁷.

V době, kdy se jeho šternberské působení již patrně chýlilo ke konci, dostává Carl Antoni Reina další významnou zakázku, tentokrát znovu na rokytnickém panství. Jednalo se o výstavbu velkého poutního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Neratově, která byla již plánována skoro dvě desetiletí⁴⁸. Teprve po shromáždění potřebného množství finančních prostředků bylo možno přikročit k slavnostnímu položení základního kámeně 14. srpna 1723, v předvečer svátku Nanebevzetí, kterého se zúčastnil kromě hejtmana panství, rokytnického faráře a kaplana, také stavitel kostela. Přestože zpráva o položení základního kamene neuvádí jeho jméno⁴⁹, není nutné o jeho totožnosti pochybovat, ostatně Reinovu účast potvrzují i jiné prameny⁵⁰.

Daleko problematičtější je autorské určení architektonického řešení celé stavby, které se některými prvky hlásí k radikálně pojímané české barokní architektuře, ale na druhé straně zde nelze přehlédnout jistý, byť velmi jemný, nádech určité provičnosti a snad i rustikálního pojetí. Zatímco exteriér tohoto kostela postrádal jakékoliv výraznější architektonické prvky (fasáda byla členěna opět pouze lizénami), v interiéru na první pohled zaujaly mohutné svazky pilastrů s toskánskými hlavicemi, nesoucimi mohutnou, bohatě profilovanou římsu. Celá soustava pěti klenebních polí byla výrazně centrována (koncha s freskovou vý-

47 Informace o další výstavbě šternberské kanonie a zejména podílu dekorátéra Antonia Beduzziho přináší dr. Jiří Kroupa v obou citovaných článcích (viz pozn. 5 a 6), ve kterých také poprvé spojil stavbu prelatury s Reinovým jménem.

48 O tom svědčí záznam o zaplacení jakéhosi „rozpočtu“ nákladů na výstavbu nového kostela na základě blíže nespecifikovaných plánů, který je datován do r. 1706 a nachází se v účetní knize kostela v Neratově z let 1705–1747 (majetek Řím. -kat. farního úřadu Rokytnice v O. h.). V jakém vztahu byly ovšem tyto dnes neznámé plány k stavbě kostela realizované v letech 1723–1733 je velmi obtížné určit.

49 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Rokytnice v O. h., kart. 12, bez sign.

50 Neratovský kronikář Eduard Alliger, který na přelomu minulého a našeho století psal dějiny své rodné obce i širšího okolí a čerpal z dnes již ztracené pamětní knihy i dalšího aktového materiálu farního archivu, se v této souvislosti o zednickém mistru Carlu Reinovi (nazývá jej Rayna, Rheina, Rhein případně dokonce i Rheims a Rheima) zmiňuje v několika svých dílech: Hauptbuch der Chronik von Bärwald I., s. 131, 143, 146 a 160, Heimatkunde der Bezirkshauptmannschaft Senftenberg, s. 319, Das Erlitztal, s. 800 (součást předchozího rukopisu). Všechny jmenované rukopisy jsou ve správě SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond Archivy obcí, inv. č. 77-1/3 a 77-1/1, knihy č. 1628 a 1626, kart. 203 a 202) a ve spise (připsáno jen hypoteticky): Kirchengeschichte von Bärwald (snad rejstřík k ztracené pamětní knize, dnes majetek Řím. -kat. farního úřadu Rokytnice v O. h.), dále viz pozn. 55.

zdobou, valená klenba s lunetami jen bíle vyličená, česká placka s ilusivní malbou kupole a zase valená klenba a koncha), čemuž napomáhaly i pilastry — zatímco valené klenbě odpovídaly pilastry konkávně probrané, česká placka byla nesena pilíři s pilastry na koso postavenými.

Kostel sám byl řešen jako jednoduší, zevně ovšem na půdorysu kříže, jehož ramena tvořila sakristie a kaple Božího hrobu s oratořemi v patře. Jako určitá protiváha k půlkruhovému presbytáři, orientovanému na sever, mohlo působit hlavní průčelí, konvexní, sevřené dvěma na koso postavenými věžemi⁵¹. Toto řešení ovšem v zjednodušené a upravené podobě připomene kostel Nalezení sv. Kříže litomyšlských piaristů, stavěný v letech 1716–1730 podle projektu Giovanni Battisty Alliprandiho. Není proto divu, že i u souvislosti s návrhem neratovského kostela se objevuje jméno tohoto italského architekta⁵², jehož působení je ostatně doloženo i na nedalekém opočenském panství⁵³. Kromě jiného bývá s tímto Alliprandiho pobytem v roce 1712 spojována i barokizace průčelí zámeckého kostela Nejsvětější Trojice v Opočně, které dostalo příznačný konvexní půdorys se zaoblenými nárožními, z kterých vyrůstají dvě věže, opět na koso postavené k ose chrámu. Zatímco toto řešení je možné přijímat jako předzvěst budoucího architektonického záměru v Litomyšli, jen s obtížemi lze připsovat Alliprandiho invenci další stavby v Orlických horách s obdobným průčelím — totiž neratovský chrám a kostel sv. Maří Magdalény v Deštném na rychnovském dominiu⁵⁴.

Zmiňované dvě stavby totiž vznikají až na počátku dvacátých let 18. století a jsou spíše než posmrtnou realizaci Alliprandiho nápadů či myšlenek zajímavým důkazem vlivů v té době jistě pečlivě sledované výstavby litomyšlského piaristického kostela. V případě neratovského chrámu tím, kdo architektonickou myšlenku upravil pro potřeby lokálního poutního místa a přenesl ji mezi oba hřebeny Orlických hor, nebyl patrně nikdo jiný než sám stavitel — Carl Antoni Reina⁵⁵, který na svých cestách mohl litomyšlskou stavbu poznat i z autopsie.

Přestože vedení stavby neratovského chrámu bylo asi největší dosavadní Reinovou realizací (náklady na stavbu dosáhly k roku 1735 5773 zl. ⁵⁶) a muselo

51 Někdejší podobu kostela zachycuje půdorys a podélný řez (viz příloha), je ovšem pouze rekonstrukcí někdejšího stavu, neboť dnes se tento chrám nachází ve zříceninách po požáru střechy v květnu 1945 a následném trestuhodném zanedbání jakékoliv údržby.

52 Viz pozn. 8.

53 Mixová, V. : Givanni Baptista Alliprandi (nepublikovaná diser tační práce), Praha 1952, s. 92. Na tomto místě bych chtěla poděkovat dr. Věře Naňkové a dr. Ivu Kofánovi za účinnou a nezištnou pomoc při řešení autorství neratovského kostela a případného podílu G. B. Alliprandiho, mj. i za poskytnutí citované práce.

54 Kofán, o. c., s. 113, pozn. 12.

55 Ostatně tuto úvahu by mohla podepřít i zpráva, datovaná 4. října 1740, kterou sepsal rokytnický farář Johannes Josephus Greger: „ . . . Als nun jetz [!] gedechter Kirchenbau den 28 Juli Anno 1723 durch den Herrn Baumeister Carolus [vynechán prostor na přijmení, které však již nebylo doplněno] aufgestecket und ausgezeichnet worden. . . “ SOA Zámorsk, fond Velkostatek Rokytnice v O. h., kart 12, bez sign.

56 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Rokytnice v O. h., kart. 12, sign. X/17, srov. Účetní kniha

zednického mistra velice zaměstnávat, už následující rok se jeho jméno objevuje v souvislosti s celkovou úpravou farního kostela Nejsvětější Trojice v Sezemicích u Pardubic, které byly v této době součástí panství České komory. Hlavní loď někdejšího klášterního kostela cisterciáček postrádala klenby, ale navrhované stavební úpravy se na přání tehdejšího děkana P. Václava Norberta Tesánka neměly omezit jen na nezbytně nutné zaklenutí liturgických prostor. Architekto-
vým úkolem byla celková barokisace hlavního průčelí i interiéru, jeho prosvětlení a sjednocení, vyřešení určité asymetrie gotické stavby a rytmizace vnitřních prostor, ale také výstavba kůru i přístupu na něj.

Odpovědi na pravděpodobně takto formulované požadavky zadání jsou pak tři plány signované Reinovým vlastnoručním podpisem a datované na rubové straně dvorním stavebním písařem Johannem Heinrichem Dinebierem do roku 1724⁵⁷. Jedná se vlastně o dva alternativní projekty, které se od sebe liší jen v několika detailech. Oba měly zaklenout presbytář valenou klenbou s lunetami, hlavní loď pak směrem od východu velkou pruskou plackou a čtyřmi poli valených kleneb také s lunetami. Tato klenební pole odpovídaly projektovanému rozmístění okenních otvorů, přičemž v presbytáři bylo plánováno rozšíření původních oken a vysekání gotických kružeb. Zatímco zde byly projektované jen zdvojené pilastry, klenební pole lodi měla být zdůrazněna dvakrát podloženými pilastry s korintskými hlavicemi, které jednoduchým způsobem vyrovnaly i zalomení jižní stěny v poslední třetině délky kostela.

Obdobně lze hodnotit jako důkaz architektovy obratnosti i použití odlišného zaklenutí v místech, kde v severní stěně byl vchod do kaple sv. Anny. Vstup do kaple měl být otevřen do lodi obloukem, lemovaným velkým portálem, ne nepodobným již popisovaným šternberským portálům. V průhledu oblouku bylo plánováno zřízení dvou oltářů — jednoho u severní stěny kaple, druhého, protějšího, při jižní stěně lodi. Oba oltáře tak opticky dotvářely určitou centralisující koncepci tohoto prostoru zaklenutého již zmiňovanou pruskou plackou, nasedající — u prvního návrhu — na k ose kostela na koso postavené pilastry, u druhého návrhu pak měly být tyto pilastry konkávně probrané. Kromě tohoto detailu se oba půdorysy liší i postavením šnekovitých schodišť vedoucích na kůr. Zatímco u prvního zmiňovaného návrhu měly být obě tyto schodiště přistaveny zvenčí po obou stranách lodi, u druhého tomu tak bylo jen v případě jižního šneku zatímco u druhého schodiště měla situaci vyřešit jeho vestavba v interiéru.

Několik použitých architektonických prvků spojuje oba navrhované půdorysy i řez s předchozími realizacemi Carla Antonia Reiny. Již zmíněný portál do ka-

57 kostela v Neratově z let 1705–1747, majetek Řím. -kat. farního úřadu Rokytnice v O. h. Tyto plány jsou uchovávány v Archivu Pražského hradu (fond Stará sbírka plánů, sign.: 239/1,2,3, inv. č. 4230) a na jejich existenci poprvé upozornil A. Podlaha (Plány a kresby chované v kanceláři správy hradu Pražského, Památky archeologické 33, s. 44n., sign. 51–2) a po něm i Toman (viz pozn. 3) a také Umělecké památky Čech, Praha 1980, díl 3, s. 312, heslo Sezemice. Dva z těchto plánů jsou otištěny v příloze a chtěla bych poděkovat dr. Vávrové z Archivu Pražského hradu za ochotnou pomoc při jejich vyhledání i hledání dalších pramenů k přestavbě sezemického kostela.

ple sv. Anny připomene oba popisované portály šternberské prelatury pouze s tím rozdílem, že jakési uši, zmiňované v předchozím případě, na sebe vzaly spíše podobu lizény, vyběhající z vlastního orámování vchodu a nesoucí přímo římsu, částečně překrytou kartuší. Velké půlkruhové okno, které je na plánu umístěno mezi portálem a klenbou, připomene obdobné okno neratovského kostela nad bočním oltářem a i celé tamní řešení prostředního klenebního pole, ostatně včetně na koso postavených pilířů první varianty plánu. I pro konkávně probrané pilastry druhého návrhu přestavby je možné najít obdobu ve stejné době stavěném neratovském kostele.

Ovšem na realizaci jednoho z obou návrhů chyběly peníze, jak o tom informuje přípisek dvorského stavebního písaře Johanna Heinricha Dinebiera na zadní straně jednoho ze dvou půdorysů⁵⁸. Proto pravděpodobně jako další lacinější alternativa vzniká návrh, zachycený velmi zběžnou lavírovanou perokresbou v podobě nárysu fasády a řezu kostelem⁵⁹. Zatímco na plánu fasády je patrné ponechání původních gotických oken, na řezu na první pohled upoutá nahrazení zdobných korintských hlavic pilastrů jednoduššími toskánskými a vypuštění popisovaného portálu, lemujícího vstup do kaple sv. Anny.

Ale ani tato redukce nákladů nestačila. V letech 1725–1726 byly provedeny na návrh tehdejšího pardubického hejtmána jen nejnútnejší úpravy — zaklenutí hlavní lodi i presbytáře vydutou rákosovou klenbou s lunetami a s výmalbou Nejsvětější Trojice⁶⁰, zřízení dřevěného kůru s jediným schodištěm, vestavěným do jihozápadního rohu lodi a konečně i vyhloubení krypty v presbytáři⁶¹. Zdali se na těchto realizovaných úpravách podílel zednický mistr Carel Antoni Reina, který stál u zrodu prvních velkorýsých plánů, objednaných tehdejšími děkanem P. Václavem Norbertem Tesánkem⁶², nelze s konečnou platností při nedostatku

⁵⁸ Zatímco plány sig. 239/1 a 239/3 (viz pozn. 57) jsou bez přípisů na zadní straně, půdorys se sign. 239/2 má na zadní straně delší text objasňující vznik plánů a kromě něj i poznámku: „*Sezemitzer Kirchen Bau Rieß de 1724. Carl Ant. Reina Baumaistr.*“

⁵⁹ Tyto plány jsou zachyceny na obou stranách listu uloženého v Archivu Pražského hradu (fond Stará sbírka plánů, sign. 239/4, inv. č. 4230). Nejsou signovány ani datovány, ale byly tvůrcem inventáře připsán Carlu Reinovi a datovány také do r. 1724. Oba spíše zběžné náčrty se od zachovaných a Reinou signovaných plánů velmi výrazně liší, ovšem toto autorství nelze v konečném důsledku ani potvrdit ani vyvrátit. Protože se domnívám, že i k vytvoření finančně úspornější varianty byl pozván architekt, který narysoval původní plány, lze hypoteticky Reino vy přiznat alespoň vytvoření koncepce této úpravy.

⁶⁰ Okolnosti vzniku plánů a těžkosti s jejich realizací dokumentuje poznámka dvorního písaře Johanna Heinricha Dinebiera uvedená na zadní straně plánu sign. 239/2 (viz pozn. 58 a 59): „... *dieße Kirche ist des Gewelb frei gefallen, war auf P. Administrator Kayser den Antrag machen lassen, solche wird neu zu gewelben, weilen aber kein Geld vorhanden gewesen, so hat den Hauptmann De Bossi anstatt die Gewelben Wasser Brether an die Haupt Thram anslag und hierauf die Heilige Dreifaltigkeit mahlen lassen.*...“

⁶¹ Podrobnou zprávu o stavu kostela po úpravě, včetně jeho (patrně nepříliš přesného) půdorysu přináší velká kniha Johanna Heinricha Dinebiera z roku 1729, nazývaná Popis kostelů a far na císařských panstvích (Archiv Pražského hradu, fond Dvorní stavební úřad, č. knihy 279, č. inv. 2233, f. 72).

⁶² O iniciativě tehdejšího sezemického administrátora při pořizování návrhů na úpravu kostela

písemných pramenů rozhodnout. Tyto dnes alespoň částečně patrné úpravy byly totiž tak jednoduché, že nepřinesly ani jeden výraznější architektonický detail.

Zatímco jen stěží lze zodpovědět otázku, jak se rokytnický zednický mistr dostal k zakázkám v Šternberku či Sezemicích, nabízí se v případě posledního Reinova díla alespoň určitá hypotéza. Jako provádějícího stavitele pro výstavbu prelatury na Klášterním Hradisku u Olomouce jej mohli doporučit právě šternberští augustiniáni kanovníci, kteří byli s hradiskými premonstráty tradičně v úzkých vztazích. Dne 17. května 1726 byla mezi tehdejšími hradiským opatem P. Robertem Sanciem a zednickým mistrem Carlem Reinou z Rokyty v Čechách uzavřena smlouva⁶³ a patrně ještě též den v ranních hodinách byl položen základní kámen k výstavbě prelatury a to sice na místě „proti dvoru“, tedy tam, kde před více jak dvaceti lety byla ukončena stavba východního křídla konventu⁶⁴.

Z dvanácti bodů smlouvy, ve kterých byly blíže určeny povinnosti, práva a plat (smlouva byla uzavřena na mistrovský groš) provádějícího stavitele⁶⁵ je pro stavební historii celého komplexu kanonie nejdůležitější často citovaný pátý bod, jenž zmiňuje plán nejmenovaného vídeňského zednického mistra, podle kterého má být stavěno. Zatímco totožnost zednického mistra a tím i autorství plánu bylo předmětem mnohých úvah a sporů mezi zastánci Domenica Martinielliho a Christiana Alexandra Oedtla, pozornosti téměř ušla pasáž, odvolávající se na Reinovu zkušenost a kladoucí mu za úkol, aby plán, vytvořený již před

svědčí výmluvně jak poznámka na plánu sign. 239/3 dole: „*Sessemitzer Kirchen Profiel auf den Evangelii Seiten, wie solche P. Administrator Kayser einrich ten wollen*“, tak již citovaná poznámka na zadní straně plánu sign. 239/2 (viz pozn. 60). S největší pravděpodobností lze tohoto iniciátora ztotožnit s tehdejšími děkanem P. Václavem Norbertem Tesánkem (*Wenceslaus Norbertus Tessanek*), kterého matrika (uložená v SOA Zámrsr, č. 1547, f. 624) u příležitosti jeho úmrtí 7. 12. 1726 nazývá *restaurator ecclesiae* a podotýká, že byl jako první pohřben v nové kryptě. Tento údaj je také důležitý kvůli bližšímu vymezení stavebních úprav, dosud datovaných jen přibližně (stává se termínem *ante quem*).

63 Opis této smlouvy se nachází v MZA Brno (fond G 1 Bočkova sbírka, sign. 12. 280/3).

64 Deník kanonie z roku 1726 (MZA Brno, fond E 55 Premonstráti Hradisko, kniha II 17, f. 63) uvádí k datu 16. května, že v tento den zahájili zedníci stavbu prelatury a o půl deváté byl položen první kámen (*lapis primus*) pisatelem diária (tedy asi tehdejšími podpřevorem), nejstarším profesorem kanonie a určeným inspektorem stavby P. Ignácem Kayserem. Stejný pramen ovšem o den později udává, že v osm ráno položil základní kámen (*lapis fundamentalis*) sám opat P. Robert Sancijs, ke kterému přiložil kromě ostatků svatých i pečeť papeže Benedikta XIII. a mince Karla VI. a Filipa V. Stejná data, ale poněkud jinak znějící události přináší deník provisorů z této doby (MZA Brno, fond E 55 Premonstráti Hradisko, kniha II 46, f. 159). Podle 16. května stavitel Carl Antoni Reina se šesti pomocníky začal stavět (*aedificium incepit*) a následující den po osmé hodině položil opat základní kámen a to za přítomnosti všech významějších konventuálů — převora, podpřevora, provisorů, inspektora stavby a čtyř profesorů, kteří jsou v záznamu jmenováni. Konečně již několikrát jmenovaný rukopis *Prothocololum rerum notabiliorum* (MZA Brno, fond E 55 Premonstráti Hradisko, kniha II 44, f. 58) udává, že od 14. května roku 1726 opat zahájil stavbu nové prelatury („*In diesen 1726 Jahr und zwar von 14 May haben . . . Robert Sancijs, als regirender Herr Abbt des königlichen Stieft Closter Hradisch, die Abbtay allda bauen zu lassen angefangen. . .*“). Podrobněji uvádí podmínky smlouvy Chvostek, L.: *Klášter Hradisko v době barokní* (nepublikovaná diplomová práce), Olomouc 1951, s. 38–39.

dlouhou dobou, změnil a zlepšil, a to i přesto, že právě toto zadání bylo vlastním smyslem pátého bodu smlouvy⁶⁶. Ovšem podíl invence Carla Antonia Reiny na realizované podobě hradiské prelatury je při absenci plánů a nesporné subjektivitě slohové analýzy jen těžko zodpověditelnou otázkou.

Podobné těžkosti vyvstávají i v otázce po autorství projektu kaple sv. Štěpána Prvomučedníka, která na přelomu dvacátých a třicátých let 18. století nahradila starou kapli stejného zasvěcení zvanou „in vallibus“. Jedná se o dříve samostatně stojící centrálu konvexně konkávního půdorysu elipsy, jejíž vnější fasáda je na rozdíl od dosud popisovaných fasád pojata mnohem dekorativněji — člení ji zdvojené pilastry s toskánskými hlavicemi (spočívající na izolovaných soklech s prstencovou bosáží), které se jižní a severní stěně napojují na konkávně probrané pilastry, jež připomenou již popisované obdobné řešení z interiérů kostelů v Neratově a Sezemicích. Další prvky — orámování otvorů vysokých oken s půlobloukovým záklenkem i malých okének elipsovitého tvaru, dlouhé úzké niky a konečně i izolované úseky kladí s triglyfy nad hlavicemi pilastrů — dotvářejí podobu stavby, ve které byly hledány vlivy jak českého baroka, tak i soudobé vídeňské produkce⁶⁷.

Při nedostatku podrobnějších zpráv bylo autorství návrhu této kaple postupně připisováno takovým slavným architektům, jako byl Giovanni Pietro Tencalla, Domenico Martinelli, Christian Alexander Oedtl, Johann Lukas von Hildebrandt a dokonce i Jan Blažej Santini a Kilián Ignác Dientzenhofer⁶⁸. Proti těmto velkým připsáním, nezřídka stojících ovšem na pouhých hypotézách a subjektivně provedených slohových analýzách, stojí již vzpomínaný pátý bod smlouvy s Carlem Antoniem Reinou, kde je kaple sv. Štěpána také připomínána. Souvislosti, ve kterých je uváděna, mohou mít v zásadě dvojí interpretaci. První z nich předpokládá, že Reinův závazek zlepšit původní plány vídeňského zednického mistra se týká nejen prelatury, ale také kaple sv. Štěpána, druhá varianta pak přikládá použité německé spojce spíše vylučovací než slučovací charakter a v konkrétním příkladě by znamenala, že stavitel je povinnen dodat nově aktualizované plány na budovu prelatury, ale kromě toho vyhotovit též plány „nové kaple sv. Štěpána s její trojdílnou kryptou“⁶⁹. Obě tyto varianty však obrací po-

⁶⁶ Plné znění pátého bodu v opise smlouvy zní (upraveno jen psaní velkých a malých písmen a interpunkce): „*Weillen nicht alleß nachgegenwärtigen durch einen wienerischen Mauer undt Bau Maistern schon längst verfertigten Rieß wierdt erbauet werden, sondern eines undt anders solle undt mueß verändert undt verbessert werden, worzue er, Mauer Maister, nach seiner besten Erfahrenheith einen neuen doch in allen gleich förmigen Grundt Rieß, nebst der neuen S. Stephani Cappellen mit ihren drey fachen Grufften, verfertigen wirdt anbey.*“ (viz pozn. 63).

⁶⁷ Půdorys a nárys jižní fasády kostela sv. Štěpána na Klášterním Hradisku u Olomouce, otištěný v přiloze, byl použit z práce citované v následující poznámce.

⁶⁸ Poslední velké shrnutí všech názorů na autorství kaple sv. Štěpána podává práce Kašpárková, S. – Peřinová, I. – Richterová, H.: Olomouc – Klášterní Hradisko. Farní kostel sv. Štěpána. Podpovrchový průzkum fasád. Olomouc 1993, kde je podrobně citována i příslušná literatura.

⁶⁹ Podrobněji přesně citovaný text v poznámce 66. Za konzultace nad jeho překladem a záro-

zornost na Carla Antonia Reinu jako na muže, který stál u zrodu konečných projektů zmiňované svatyně⁷⁰.

Uvedené velmi rozdílné atribuce však dokazují ještě jednu skutečnost. Celková podoba kaple je výsledkem použití prvků, které jsou charakteristické pro různé, mnohdy výrazně odlišné architektury. Jejich syntézu pak s největší pravděpodobností nemohla vytvořit žádná z jmenovaných osobností, ale mnohem spíše zednický mistr, seznámený se soudobou produkcí v Čechách i na Moravě (případně ve Vídni) a v tomto smyslu používající i případně starší plány a návrhy.

Přestože jedním ze závazků, který Carl Antoni Reina na sebe vzal podepsáním smlouvy s opatem hradiského kláštera P. Robertem Sanciem, byla i skutečnost, že nesměl odcestovat bez svolení opatem určeného inspektora stavby, stejně tak jako povinnost nezdržovat se mimo stavbu hradiské prelatury více jak osm maximálně čtrnáct dní⁷¹, pokračoval rokytnický zednický mistr i ve vedení stavby kostela v Neratově. Obdobně nelze vyloučit i jeho účast u dalších staveb, zejména pak v přílehlé části dnes již polského Kladska⁷². Nicméně právě stavba neratovského kostela, kam stavitel podle smlouvy s hradiskými premonstráty mohl dojíždět jen na občasně kontroly, se mu nakonec stala osudnou. Podle již několikrát citovaného neratovského kronikáře Eduarda Alligera utrpěl zednický mistr Carl Antoni Reina na stavbě zranění, kterému nakonec podlehl, a z jiných souvislostí lze usuzovat, že se to stalo počátkem roku 1730⁷³. Na stavbě neratovského kostela jej nahradil Jakob Andreas Carowe z Kladska⁷⁴, v hradiském

vef i nad vícevýznamovostí použité spojky „*nebst*“, která má zde klíčový význam, děkuji prof. Zdeňku Masafíkovvi.

70 Ve stejné době, kdy vznikla první varianta tohoto článku, ke stejnému závěru nezávisle na mně došla Mgr. Irena Peřinová a vyslovila jej v práci citované v pozn. 68 na s. 44. I jí děkuji za dlouhé diskuse, které jsme vedly nad problematikou autorství kaple sv. Štěpána.

71 Tuto podmínku udává poslední, dvanáctý bod smlouvy, uzavřené 17. května 1726: „*Verspricht undt versichert der Mauer Maister, daß er beständig dem Gebau bevorauß anfangs gegenwärtig sein wolle undt nirgendts ohne Vorwissen undt Verwilligung meines vorgestellten Geistlichen Bau Directoris verreysen, wie dann auch bey anderwertigen Gebauen von hier niemahlen über 8 oder längster 14 Tag bey Verlust seines Deputats außbleiben wolle.*“ (viz pozn. 63).

72 Eduard Alliger ve své práci *Hauptbuch der Chronik von Bärnwald I.*, s. 147 (místo uložení viz pozn. 50) naznačuje možnost Reinova autorství kostela v Neudorfu v Kladsku.

73 E. Alliger ve svých, mnou již citovaných, dílech uvádí celkem pět různých dat Reinovy smrti — 27. září 1727, 4. února 1728, 17. února 1728, 29. září 1728 a 8. února 1730. Nejbližše skutečnosti je patrně posledně uváděné datum, které se však na den přesně shoduje s datem, kdy byla podepsána smlouva s Wolfgangem Reichem (viz pozn. 75), ve které je již Carl Antoni Reina uváděn jako mrtvý: „*... der Meister Carl Rayna, Mauermaister aus Böhmen, von Gott in die ewige Reiche berufen worden* . . .“ Avšak zároveň lze uvést zjištění z knihy *Prothocolum rerum notabiliorum MZA Brno*, fond Premonstráti Hradisko E 55 kniha II 44 f. 62, kdy i za rok 1729 je Reinovy vyplacena odměna za vedení stavby.

74 Jakob Andreas Carowe je jako pokračovatel Carla Antonia Reiny uváděn v kronikářských pracích Eduarda Alligera na stejných místech jako jeho předchůdce, který měl kostel „vystavěti do poloviny“ (podrobně viz pozn. 50).

areálu pak olomoucký zednický mistr Wolfgang Reich, který však umírá již v květnu téhož roku⁷⁵.

Pokračovatelem rodinné tradice se mohl stát druhý syn Carla Reiny Frantz Anton. Oženil se 13. srpna 1730 v Olomouci s Reginou Rutkowitz⁷⁶ a od ní také získal věnem dům v části města zvané „Vorburg“⁷⁷. 4. ledna 1731 byl jako zednický mistr přijat mezi olomoucké měšťany⁷⁸ a v letech 1731–1740 se mu narodily čtyři děti, které však záhy zemřely⁷⁹. Frantz Anton Reina je pohřben 3. července 1741⁸⁰, půl roku po něm umírá i jeho manželka Regina. Na rozdíl od jeho otce však není známa zatím ani jediná konkrétní stavba, u které by bylo možné doložit jeho úcast.

K dokončení portrétu zednického mistra Carla Antonia Reiny zbývá dodat jen několik tahů. Je pravděpodobné, že bude v budoucnosti možné ještě rozšířit počet staveb, u kterých vystupoval jako provádějící stavitel či dokonce se aktivně podílel na jejich architektonické podobě, přesto už na základě uvedených šesti příkladů je možné vytvořit obraz. Obraz zednického mistra, který přestože pobývá ve velmi provinčním městečku, sleduje na svých cestách soudobou produkci a v souladu s tehdejším chápáním originality neváhá s odpozorovanými tvary, prvky a detaily volně nakládat. Určující pro něj je v tomto přání stavebníka a zejména jeho finanční možnosti. Nemá svůj vyhraněný styl, používá nejrozličnější prvky, zdánlivě bez většího omezení, ale zároveň si je dobře vědom, co je žádané, vhodné a moderní, co patří k baroknímu dekoru. Je schopen provést nejlacinější rákosové stropy, stejně tak jako rozměrná zaklenutí v podobě české či pruské placky, prostou jen lizénami členěnou fasádu obdobně jako bohatě

⁷⁵ Originál smlouvy hradiského opata P. Roberta Sancia s olomouckým stavitelem Wolfgangem Reichem je zachován v MZA (fond G 1 Bočkova sbírka, sign. 12 280/4). O nástupnictví Wolfganga Reicha hovoří také poznámka na opisu smlouvy s Carlem Reinou (tamtéž, sign. :12 280/3). Z těchto smluv je možné zrekonstruovat část stavby, která byla do Reinovy smrti realizována. Do srpna 1729 mělo být postaveno východní a polovina jižního křídla prelatury, pravděpodobně včetně schodiště a slavnostního sálu. V případě kaple sv. Štěpána Prvomučedníka byly určité položeny základy, neboť smlouva ukládá Wolfgangu Reichovi dostat celou stavbu ještě během roku 1730 pod střechem a to podle již vyhotovených plánů. Fakt o Reichově smrti v květnu 1730 poprvé uveřejnil L. Chvostek (o. c., s. 44 a 155).

⁷⁶ Regina Rutkowitz, křtěna 7. září 1706 a pohřbena 19. ledna 1742, dcera olomouckého měšťana Johanna Rutkowitze a jeho manželky Judity (MZA Olomouc, matrika fřm. -kat. fary u sv. Petra a Pavla v Olomouci, inv. č. 5569, O I 1, s. 134, 520, 898). U sňatku se vzpomíná „*Carolus Antonius Raina, murarius Rokeitnicio ex Boemia*“ jako mrtvý.

⁷⁷ Státní okresní archiv (=StOA) Olomouc, fond Archiv města Olomouce, sign. M-1-1, s. 528.

⁷⁸ StOA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, sign. M-1-1, f. 162.

⁷⁹ MZA Olomouc, matrika fřm. -kat. fary u sv. Petra a Pavla v Olomouci, inv. č. 5569, O I 1: Joannes Nepomucenus, n. 21. května 1731 (s. 253), z. 3. srpna 1731 (s. 868); Bernardus Laurentius, n. 10. srpna 1732 (s. 260), z. 15. května 1740 (s. 885); Engelbertus Casparus, n. 7. listopadu 1737 (s. 288); z. 3. února 1742 (s. 893); Maria Susanna Elizabeth, n. 16. listopadu 1740 (s. 304), z. 14. září 1742 (s. 900)

⁸⁰ MZA Olomouc, matrika fřm. -kat. fary u sv. Petra a Pavla v Olomouci, inv. č. 5569, O I 1, s. 897. V Státním okresním archivu v Olomouci je ve zlomcích registratur uloženo projednávaní pozůstalosti obou manželů let 1737–1744 pod inv. č. 3998.

pilastry rytmitizovaný interiér. Staví jak malý kostelík veskrze tradičních tvarů, tak poutní chrám evidentně inspirovaný ještě nedostavěným Alliprandiho kostelem, upravuje renesanční zámek i gotický kostel, působí v Čechách i na Moravě, všude tam, kde se pro něj vyskytne zakázka. A tím vším vytváří podobu, která je sice dalece vzdálená dnešní představě umělce, ale možná je o to pravdivější — podobu barokního zednického mistra.

MAURERMEISTER CARL ANTONI REINA UND SEIN ANTEIL AN DER BAROCKARCHITEKTUR BÖHMENS UND MÄHRENS

Der Maurermeister Carl Antoni Reina wurde in Norditalien (vielleicht in der Umgebung des Städtchens Como) um das Jahr 1670 geboren. Etwa im Jahre 1700 erscheint er in Rokytnice v Orlických horách (Rokitnitz im Adlergebirge), im Zentrum einer kleinen und nicht reichen Herrschaft an der Glatzer Grenze des Königreichs Böhmens, wo er sich ansiedelte und Barbara Michalitschke aus Dolní Rokytnice (Niederdorf) heiratete. Zwischen den Jahren 1703–1716 wurden in der Familie insgesamt sieben Kinder geboren, von denen der zweite Sohn Franz Anton Vaters Tradition fortsetzte (in den Jahren 1731–1741 ist er als Mitglied der Olmützer Zunft belegt, seine Tätigkeit ist unbekannt).

Auf dieser Herrschaft realisierte Carl Antoni Reina in den Jahren 1708–1712 auch sein erstes sicher belegtes Bauwerk — die Kirche des Heiligen Johannes von Nepomuk in Vrchní Orlice (Hohen Erlitz). Das Kirchlein selbst gerät nicht aus den Grenzen der in der Gegend üblichen archaischen architektonischen Schemen und niedrige Aufwände (bloß 1000 Gulden) ermöglichten dem Autor der Architektur, was aller Wahrscheinlichkeit nach Reina selbst war, kaum zu versuchen, eine ungewöhnliche architektonische Lösung zu finden.

Am 8. Juni 1718 schloß Carl Antoni Reina einen dreijährigen Vertrag auf die Fertigstellung des Schlosses in Rokytnice, die außer kleinen Gestaltungen des Bauwerks sowie des Gartens auch die Forderung enthielt, einen der vier Schloßflügel umzubauen. Mit größter Wahrscheinlichkeit handelte es sich um den westlichen Trakt, in dem sich der große Saal mit elliptischem Grundriß befindet, der mit Fresko- und Stuckdekorationen reichlich geziert ist.

In der gleichen Zeit wurde Carl Antoni Reina zum Baumeister der Sternberger (Šternberk na Moravě) Augustiner-Chorherren und entwarf für sie sowohl die Vollendung der Konventgebäude, als auch den Bau einer neuen Prälatur. Nach dem Plan Reinas, den Professor H. Lorenz entdeckte, wurde zwischen den Jahren 1718 (1717)–1723 nur die Prälatur gebaut, ein kaum markantes Gebäude, das nur durch Lisenen gegliedert ist und drei interessante Portale hat.

Am 17. August 1723 wurde der Grundstein der Wallfahrtskirche der Himmelfahrt Mariä in Neratov (Bärnwald im Adlergebirge) gelegt, deren architektonische Lösung an die piaristische Kirche der Findung des heiligen Kreuzes in Litomyšl (Leitomischl) erinnert, die zwischen den Jahren 1716–1730 gebaut wurde und der Pläne von Giovanni Battista Alliprandi zugrunde liegen. Die Wallfahrtskirche in Neratov kann mehr als weiteres Beleg der Invention dieses Architekten als Beispiel des Einflusses betrachtet werden, den der Aufbau der Leitomischler Kirche an ihre Umgebung hatte. Wahrscheinlich war es der Baumeister der Bärnwalder Kirche Carl Antoni Reina, der die Ideen des italienischen Architekten in das Adlergebirge übertrug.

Aus dem Jahre 1724 stammen drei Pläne auf den Umbau der gotischen Kirche der Heiligsten Dreifaltigkeit in Sezemice (Sezemitz) bei Pardubice (Pardubitz), die von Reina signiert und in Archiv Pražského hradu (Archiv der Prager Burg) aufbewahrt sind. Die Pläne wurden mangels der Finanzmittel nicht realisiert, aber sie beweisen gewisse Geschicklichkeit Reinas und manche hier verwendeten architektonischen Elemente verweisen auf seine weiteren Bauwerke in Šternberk und Neratov.

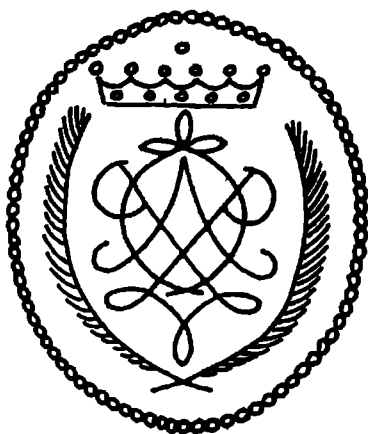
Am 17. Mai 1726 wurde zwischen dem Abt der Prämonstratenser Kanonie Klášterní Hradisko (Hradisch) bei Olomouc (Olmütz) Robert Sancius und dem Maurermeister Carl Antoni Reina ein

Vertrag auf den Aufbau der Prälatur der erwähnten Kanonie und der Kapelle des Heiligen Stephan des Protomartyrs geschlossen. Außer der unbestrittenen Bauleitung ist auch Reinas Beteiligung an der endgültigen Gestalt der ganzen Architektur von Bedeutung, denn der fünfte Vertragspunkt verpflichtete ihn, die ursprünglichen Pläne zu verändern und zu verbessern.

Der Maurermeister Carl Antoni Reina starb am Anfang des Jahres 1730. Nicht belegte Berichte führen an seinen Sturz vom Gerüst der Bärnwalder Kirche, deren Bau dann der Maurermeister Andreas Carowe aus Glatz vollendete. Bei Bauarbeiten an den Gebäuden der Kanonie in Klášterní Hradisko löste ihn der Olmützer Baumeister Wolfgang Reich ab.

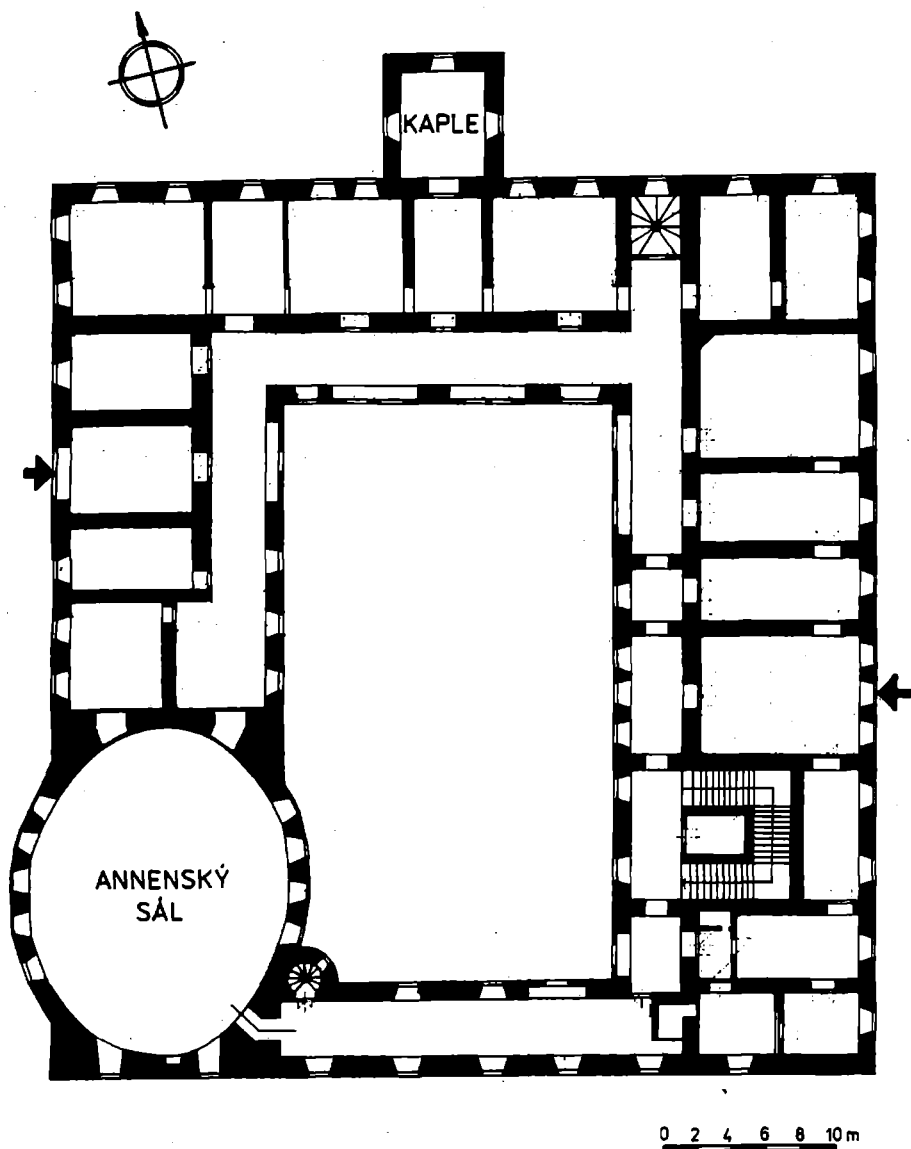
Původ snímků — Nachweis der Abbildungen

Repro: text, 1, 2, 3, 6; Kancelář prezidenta ČR – Archiv pražského hradu: 4, 5.

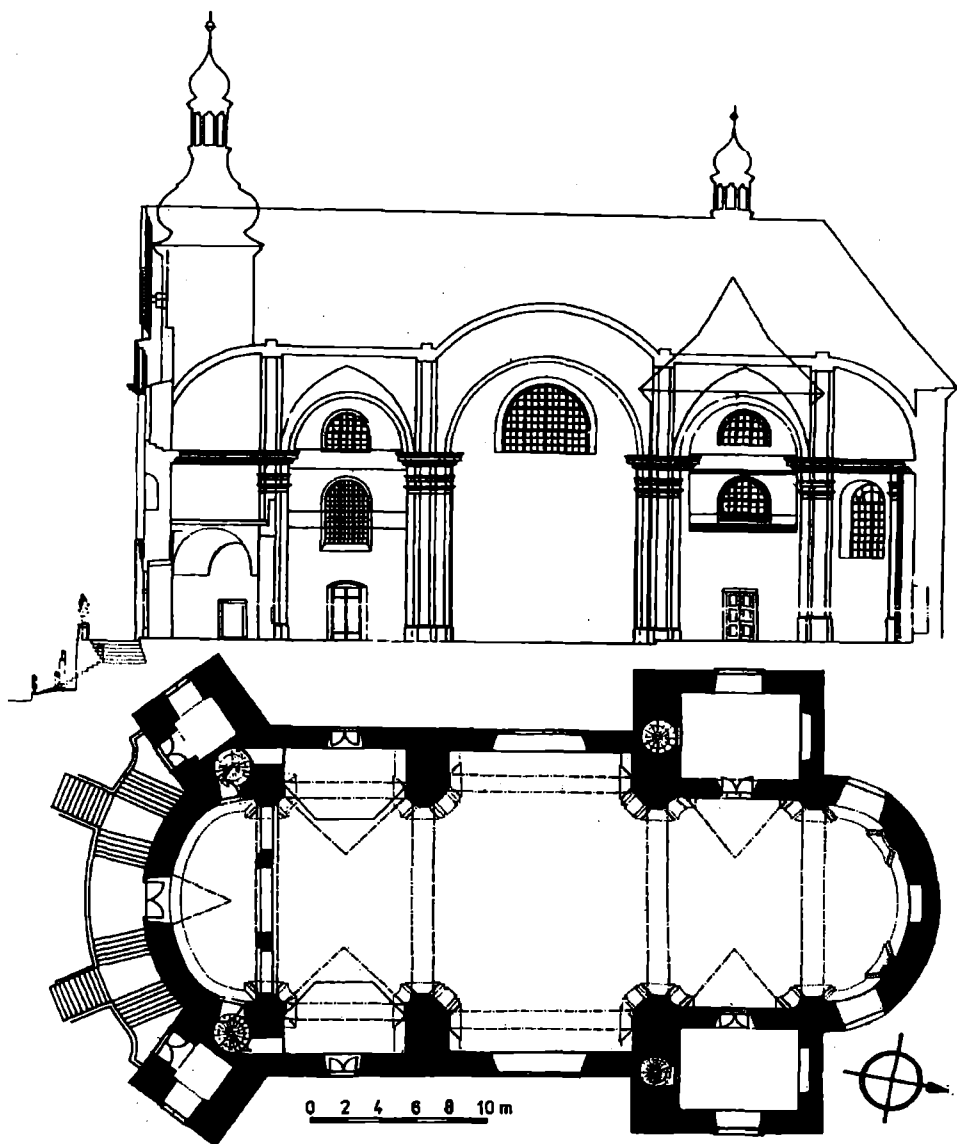

*Carl Anton Reina
Bau Meister*

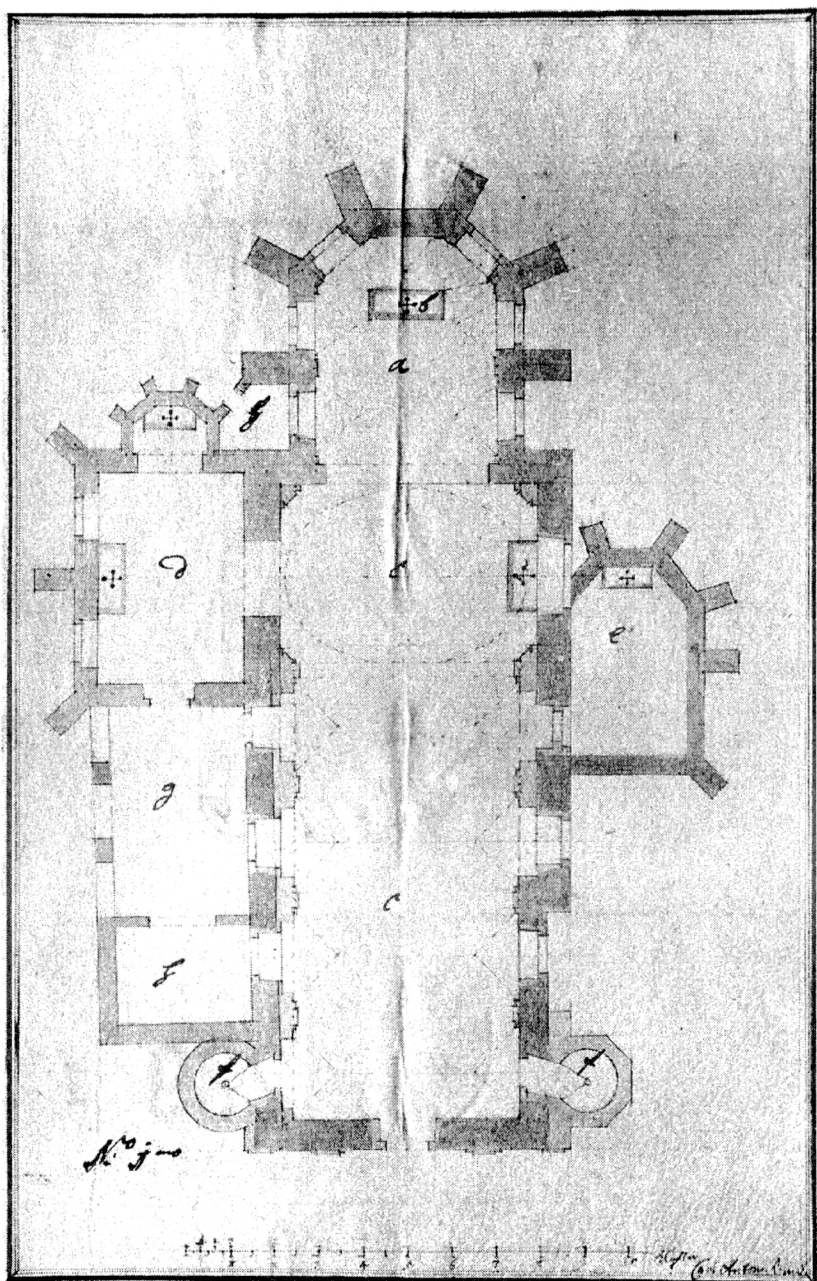
1. Zvětšený podpis zednického mistra Carla Antonia Reiny a schema jeho pečetního typáře ze smlouvy na opravu zámku v Rokytnici v O. h., datované 8. června 1718 (SOA Plzeň, pobočka Klatovy, fond Rodinný archiv Nostitzů, kart. 109, inv. č. 365).

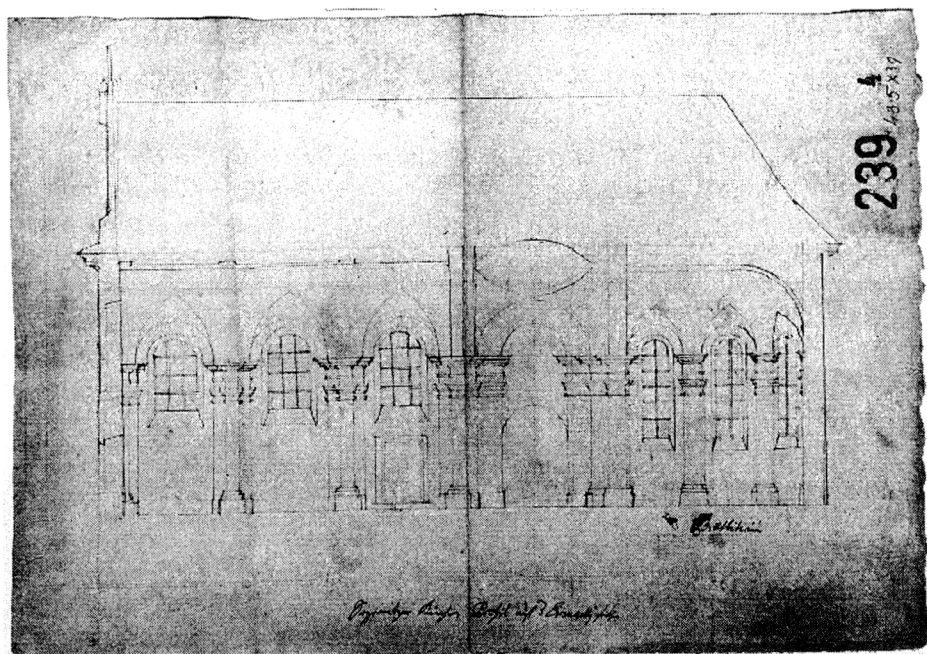
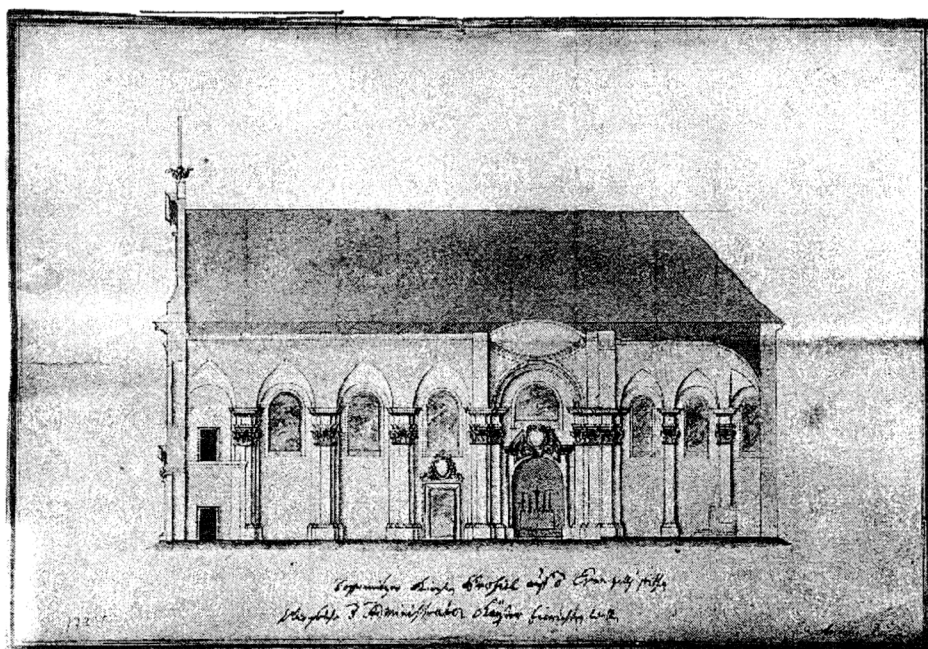
2. Půdorys prvního patra zámku v Rokytnici v O. h. (přestavba z let 1718–1721).

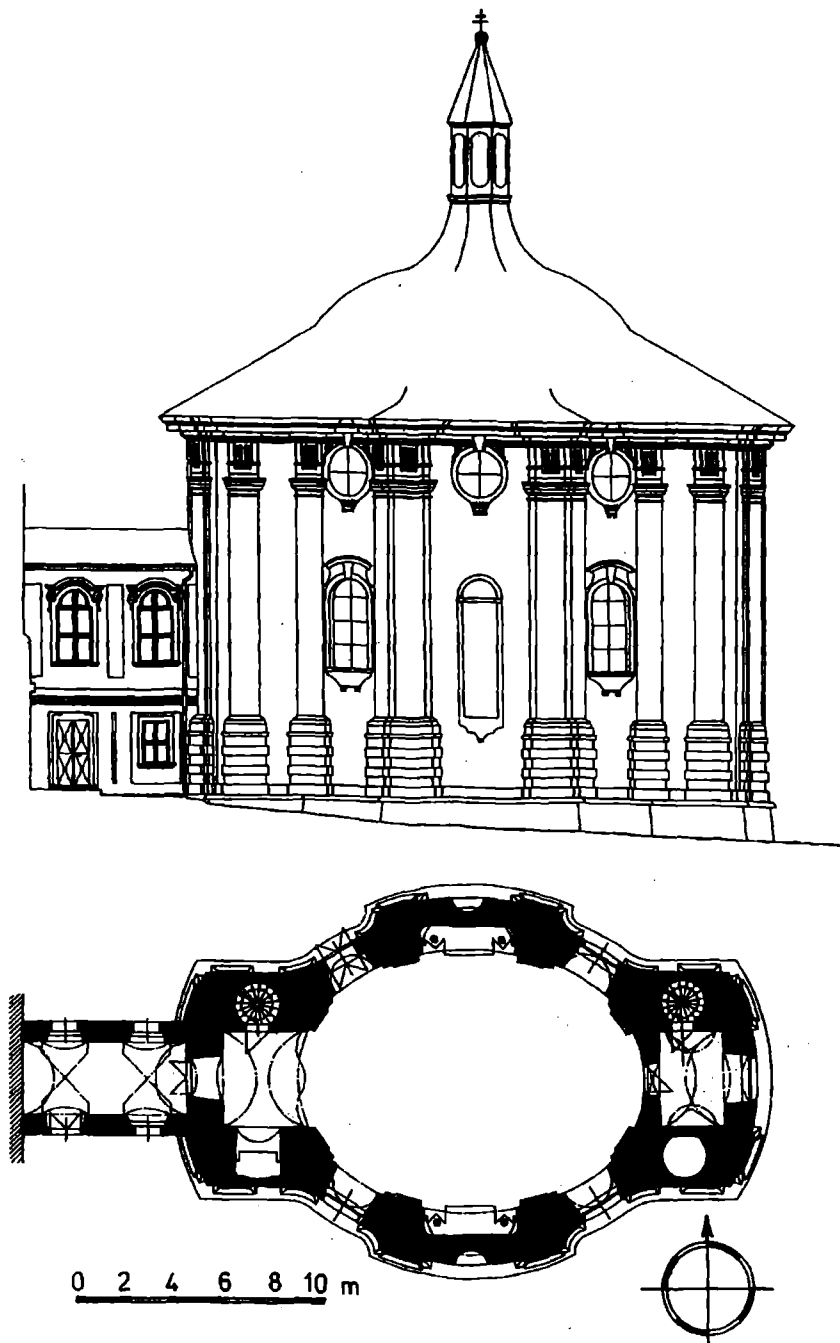
3. Půdorys a řez kostelem Nanebevzetí Panny Marie v Neratově (stavěn v letech 1723–1733).

4. Carl Antoni Reina: Půdorys, zachycující navrhované úpravy v kostele Nejsvětější Trojice v Sezemicích u Pardubic, první varianta (kol. 1724, Archiv Pražského hradu, Stará sbírka plánů, sign. 239/1, inv. č. 4230).

5. Carl Antoni Reina: Řez kostelem Nejsvětější Trojice v Sezemíciích u Pardubic, zachycující navrhované úpravy (kol. 1724, Archiv Pražského hradu, Stará sbírka plánů, sign. 239/3, inv. č. 4230).

6. Půdorys a nárys jižní fasády kaple sv. Štěpána Prvomučedníka na Klášterním Hradisku u Olomouce (stavěné v letech 1726?–1731).

